

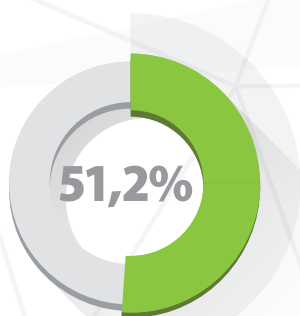
Politike i mere podrške za razvoj preduzetništva u Srbiji

Neophodnost promena

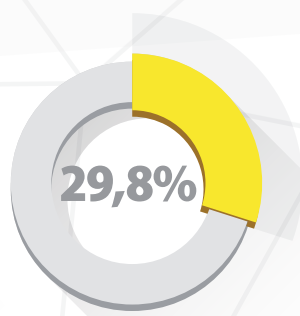
Uvod

Politike koje bi uticale na razvoj mehanizama finansiranja za preduzetnike, motivisanje mladih da se bave preduzetništvom i unapređenje njihovog znanja o preduzetništvu i pokretanju sopstvenog biznisa, kao i na razvoj preduzetničke kulture u Srbiji, predstavljaju kombinaciju politika koje bi mogle da dovedu do ubrzavanja procesa ekonomskog razvoja, uključujući stvaranje radnih mesta, povećanje dohotka, uvođenje inovacija i kreiranje ekonomije zasnovane na znanju.

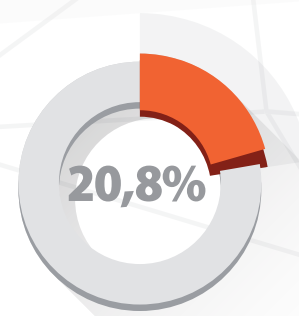
Stope rasta srpske ekonomije su niske ili negativne još od 2008, uz uočavanje većeg broja negativnih ekonomskih faktora. Neophodne strukturne reforme i prilagođavanja odlažu se dugi niz godina, a određeni pomaci desili su se tek od 2014. Pristup mehanizmima finansiranja i kapitalu veoma je ograničen, posebno za sektor malih i srednjih preduzeća i preduzetnika (u daljem tekstu MSPP). Nivo dugovanja privrede u 2014. dostigao je 20 milijardi evra. Obrazovni sistem koji treba da proizvodi konkurentne i osposobljene kadrove za privredu nije u pravoj funkciji. Stavovi, vrednosti i praksa u vezi sa preduzetništvom ograničavajuć su faktor, a odnos prema preduzetništvu je generalno negativan. Država nema efektivne programe podrške razvoja preduzetništva i čini se da ne postoji pravo razumevanje kompleksnih veza između unapređenja obrazovanja, razvoja preduzetništva i njihovog uticaja na privredni oporavak. Nivo ekonomske aktivnosti, kupovne moći i potrošnje nastavlja da opada, što veliki broj mladih ljudi sprečava da ostvare ekonomsku sigurnost i nezavisnost. Svi navedeni problemi kreiraju okruženje u kome su očekivanja negativna, poverenje u sistem malo i u kome vlada opšti nedostatak prilika. Nezaposlenost mladih u Srbiji je ogroman problem, pa stopa nezaposlenosti u populaciji od 15 godina do 24 godine iznosi 51,2%, a u populaciji od 25 godina do 34 godine iznosi 29,8%. Sve pojave su međusobno povezane i formiraju efekat začaranog kruga, koji se pogubno odražava na razvoj i perspektive mladih.

stopa nezaposlenosti u populaciji od 15 godina do 24 godine

stopa nezaposlenosti u populaciji od 25 godina do 34 godine

opšta stopa nezaposlenosti

Postojeće politike prosto ne uspevaju da odgovore na izazove, i ne uspevaju da unaprede društveni i ekonomski status velikog broja građana, a posebno mladih. Postojeće politike ne ispunjavaju potrebe

¹ Makroekonomija.org

² <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/doc/istrazivanje/Polozaj%20mladih%20u%20sistemu%20socijalne%20zastite.docx>

društva, a često proizvode i negativan uticaj na ekonomiju. Politike koje se odnose na razvoj preduzetništva, uključujući podsticaje, finansiranje, razvoj preduzetništva, preduzetničko obrazovanje i razvoj preduzetničke kulture su nefunkcionalne ili nisu uspostavljene, pa ih treba menjati, unapređivati i kreirati.

Značajan deo ekonomskog rasta mnogih država u Evropi, Americama i Aziji, kao i **uspešna borba sa problemom nezaposlenosti mladih**, zasniva se na kreiranju miksa politika koje integrišu: (1) razvoj modela finansiranja preduzetništva i unapređenja pristupa kapitalu, sa (2) unapređenjem preduzetničkog učenja i pokretanjem/motivisanjem mladih da započnu sopstveni biznis, i (3) kreiranjem politika usmerenih na uspostavljanje održivosti novih biznisa, davanje podsticaja i na unapređenje pristupa poslovnim prilikama. Savremeni primeri politika zasnivaju se na uverenju da je **preduzetništvo osnovni društveni resurs** i na razvoju mehanizama i mera, koje razvijaju i podržavaju razvoj resursne baze – mladih ljudi; i usmerene su na optimalno upravljanje tim resursom.

Potrebno je kreirati nove mere politike i mehanizme podrške, koji će mladima i drugim ciljnim grupama, kroz pokretanje sopstvenog biznisa, njegov razvoj i održivost omogućiti da ostvare ekonomsku sigurnost i sami kreiraju svoja radna mesta. Time može da se preokrene negativan trend, a novi preduzetnici mogu značajno da doprinesu ekonomskom rastu i kreiranju novih vrednosti.

Ovaj dokument teži da dâ odgovore na pitanje kako donosioci odluka i ljudi odgovorni za donošenje i implementaciju politika u Srbiji mogu da izvrše pozitivan uticaj, šta je u društvu i ekonomiji potrebno uraditi da bi se pokrenuo novi razvojni ciklus srpske ekonomije koji bi bio zasnovan na preduzetništvu i ljudima kao resursima, kako kreirati okruženje u kome je olakšan pristup kapitalu i poslovnim prilikama, kako napraviti prave veze između preduzetništva i obrazovnog sistema i kako kreirati preduzetnički ekosistem podržan od države i privatnog sektora.

Takođe, ovaj dokument daće predloge i preporuke sa ciljem kreiranja nove ekonomije zasnovane na znanju, tehnologijama i drugim savremenim trendovima globalizovanog ekonomskog sistema. Takva ekonomija vodi porastu broja radnih mesta, uvećanju ekonomske aktivnosti i, posledično, porastu visine prihoda države ostvarenih kroz poreze i obima profita u privatnom sektoru.

Ovaj dokument sadrži kritički osvrt na postojeće politike i probleme, i daje preporuke za politike i mere koje mogu da daju pozitivne efekte na razvoj, u tri ključne oblasti.

- ***Dostupnost finansija i pristup kapitalu – razvoj alternativnih modela finansiranja preduzetništva***

Unapređenje pristupa finansiranju i razvoj alternativnih modela finansiranja može da dovede do kreiranja cele nove generacije preduzetnika i privrednih subjekata, koji bi kreirali dosta novih radnih mesta u većem broju ekonomskih sektora.

- ***Odnos obrazovnog sistema i preduzetništva***

Osposobljavanje mladih generacija da kritički razmišljaju, prepoznaju i kreiraju prilike i da se nose sa izazovima znači stvaranje sistema gde mnogo veći broj pojedinaca kreira novu ekonomsku vrednost i pokreće mnogo više preduzetničkih pojava.

- ***Razvoj preduzetničke kulture i sistema za podršku preduzetničkom ekosistemu***

Podrška i partnerstvo države, donosilaca odluka i drugih aktera u razvoju preduzetničkog ekosistema, promovisanje i stimulisavanje preduzetničke kulture vodi ka uključivanju velikog broja mladih u ekonomske i preduzetničke procese.

³ <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=2>

⁴ <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/doc/istrazivanja/Polozaj%20mladih%20u%20sistemu%20socijalne%20zastite.docx>

Ubrzani društveno-ekonomski razvoj može se realizovati samo strateški isplaniranim i sveobuhvatnim pristupom, koji se zasniva na evolutivnim promenama politika koje se trenutno primenjuju i na principu uključivanja i koordiniranja svih zainteresovanih strana, uključujući privatni sektor, organizacije civilnog društva (OCD), korporativni sektor i sva nadležna ministarstva i institucije.

Neophodno je kreirati miks politika u većem broju oblasti koje, po sistemu spojenih sudova, višeslojno utiču na uspostavljanje pozitivnih razvojnih trendova.

Karakteristika politika koje su predmet ovog policy brifa jeste činjenica da imaju veoma značajan efekat multiplikacije pozitivnih efekata.

Pun opseg problema

Jedan od glavnih problema u Srbiji jeste nivo opšte nezaposlenosti i nezaposlenosti mladih. Stopa opšte nezaposlenosti u Srbiji zvanično je 20,8%, dok se prave razmere problema mogu sagledati tek kada se sagleda da je u populaciji mladih od 15 godina do 24 godine stopa nezaposlenosti 51,2%, a u populaciji od 25 godina do 34 godine iznosi 29,8%. Ekonomija u kojoj je toliko mladih bez ekonomske sigurnosti podstiče degradaciju vrednosnog sistema, razvoj brojnih negativnih pojava i obrazaca ponašanja.

Šta je problem sa sadašnjim pristupom?

Iako država sprovodi određene politike u oblasti zapošljavanja (poput subvencija za otvaranje radnih mesta, seta aktivnih mera zapošljavanja i sl.), veći deo primenjenih mera je reaktivnog karaktera (aktivne mere zapošljavanja), a politike poput subvencija za otvaranje novih radnih mesta imaju diskutabilne efekte. Ono što je sigurno jeste da država ne uspeva da generiše dovoljno novih radnih mesta, a posebno ne uspeva da podstakne procvat industrija sa velikim stopama rasta i profitabilnosti (IT, inovativne usluge, tehnologije), koje u razvijenim ekonomijama nose rast radnih mesta u privredi.

Drugo, neuspeh velikog broja politika u drugim oblastima i mnogi spoljni faktori uticali su na dugotrajnu stagnaciju ili opadanje ekonomije, što zajedno sa nedovršenom tranzicijom, nedostatkom strukturnih reformi i prilagođavanja sa sobom tek donosi rizik gubitka brojnih radnih mesta. Kada se tome doda nereformisani obrazovni sistem, koji mlade ne snabdeva pravim setom veština i koji nije usaglašen sa potrebama privrede, može se predvideti da postojeći okviri politike zapošljavanja neće imati efekte.

Dostupnost finansija i pristup kapitalu – razvoj alternativnih modela finansiranja preduzetništva

Ekonomska kriza donela je zatvorenost bankarskog sektora za finansiranje malih, srednjih preduzeća i preduzetništva, a paralelno je uslove finansiranja u bankarskom sektoru učinila potpuno neatraktivnim ili neostvarivim za najveći deo tog sektora. Praktično ne postoje mehanizmi za finansiranje pokretanja novog biznisa, bez obzira na kvalitet poslovne ideje. Garancijske šeme su oskudne i nedostupne najvećem broju firmi. Ne postoji dovoljno jak korporativni i preduzetnički sektor, koji bi bio zainteresovan za finansiranje preduzetništva i inovacija.

Alternativni modeli finansiranja (eng. equity based modeli – seed, startup, business angel, venture capital i private equity), koji se zasnivaju na vlasništvu nad kapitalom, nisu razvijeni. Ovi modeli, koji predstavljaju okosnicu finansiranja MSPP sektora u većini razvijenih zemalja, nisu zakonski prepoznati, niti su vidljivi dovoljni napori da se te regulative i mehanizmi uspostave.

Postojeća regulativa pruža samo rudimentarnu mogućnost da se ovakve transakcije realizuju, ali apsolutno ne prepoznaju savremene pravne i ekonomske institute, koji u razvijenim zemljama čine ove modele finansiranja tako popularnim. Zajednica domaćih preduzetnika koji imaju višak kapitala ne prepoznaje poslovne i investicione mogućnosti zasnovane na ovim modelima finansiranja; ili nije dovoljno informisana i motivisana iako praksa sa razvijenih tržišta pokazuje da upravo ova grupa realizuje mnoge investicije u male projekte, preuzimajući ulogu investitora i praveći velike profite.

Alternativni modeli finansiranja (equity financing)

Alternativni modeli finansiranja odnose se na finansiranje kroz vlasnički kapital i u suštini predstavljaju proces prikupljanja kapitala prodajom akcija ili udela neke firme investitorima, u cilju obezbeđivanja pozicija za dalji rast i razvoj biznisa, prilikom čega investitori stiču upravljačke interese i prava u toj kompaniji. Finansiranje putem vlasničkog kapitala odnosi se na širok spektar mogućih operacija – od prikupljanja nekoliko hiljada evra od prijatelja, pa sve do izlaska firme na berzu, putem inicijalne javne ponude (IPO), koja može da obezbedi milione ili milijarde novog kapitala. U tom širokom spektru nalazi se ceo ekosistem investitora, među kojima su i poslovni anđeli i venture capital fondovi. Različitim razvojnim fazama firme odgovaraju različiti investitori. Investitorska zajednica je heterogena grupa subjekata, među kojima ima institucionalnih i neinstitucionalnih investitora, sa različitim preferencijama u vezi sa tipom biznisa, razvojnim stadijumom ili industrijskom granom. Ovaj tip finansiranja je posebno bitan za rane faze razvoja firme koje najčešće karakteriše nedostatak prihoda, negativan tok novca, i nedostatak sredstava koja bi mogla biti kolateral.

Šta je problem sa sadašnjim pristupom?

Politike koje se trenutno primenjuju u Srbiji nisu adekvatne i podsticajne za razvoj alternativnih modela finansiranja. Suštinski, politike koje podstiču razvoj takvih modela finansiranja treba da se zasnivaju na promenama poreske politike (definisano određenih poreskih olakšica), privrednog (kompanijskog) prava, uspostavljanju novih regulativa i promenama postojećih regulativa u većem broju oblasti. Činjenica je da i trenutna regulativa omogućava da se investira kroz kupovinu udela i akcija, ali ona ipak nije prilagođena ili namenski kreirana da bi se ovi modeli uspešno primenjivali i bili jasni većem broju privrednika, što onemogućava da se primenjuju savremeni biznis modeli, kakvi se vide u razvijenim ekonomijama.

Odnos obrazovnog sistema i preduzetništva

Nereformisan obrazovni sistem, nizak nivo znanja i veština i nedostatak edukativnih programa i inicijativa dovode do atmosfere u kojoj je destimulisan razvoj preduzetničkog duha. Ovaj sistem ne snabdeva mlade veštinama, znanjima i informacijama o trendovima savremene ekonomije i ne edukuje ih u skladu sa potrebama ekonomije i privrede. Srednjoškolski obrazovni sistem, čak i u slučajevima kada bi to trebalo da bude potpuno logično, tj. u srednjim stručnim školama, ne podstiče mlade dovoljno da bi počeli da razmišljaju o sopstvenom biznisu. Visokoškolski obrazovni sistem ne snabdeva studente znanjima i veštinama potrebnim za radno mesto i destimuliše preduzetničko razmišljanje i ponašanje. Takođe, taj sistem nije razvio okvire u kojima bi istraživačkim i razvojnim projektima bilo omogućeno (ili gde bi bili stimulisani) da se kreću prema komercijalizaciji i tržištu. Obrazovni sistem u Srbiji ne stimuliše razvoj kritičkog mišljenja.

Šta je problem sa sadašnjim pristupom?

Obrazovne politike, strukturisane onako kako sada izgledaju, uopšte nemaju ugrađeno razmišljanje o potrebi stavljanja obrazovnog sistema u funkciju ekonomskog razvoja i povezivanja preduzetništva sa

obrazovnim sistemom. Funkcije poput istraživanja i razvoja, školovanja kadra za privredu, obučavanja učenika i studenata za obavljanje zanimanja u realnoj ekonomiji, strateškog/partnerskog planiranja output-a obrazovnog sistema, treba posmatrati kao ključne funkcije obrazovnog sistema; a one su u Srbiji neusaglašene, nerazvijene, destimulisane i prvenstveno nisu usaglašene sa potrebama tržišta rada i modernim trendovima na tržištima kapitala, usluga i ideja. Anomalije i problemi poput potpuno anahrone klasifikacije delatnosti i obrazovnih profila, autističnosti institucija, progona preduzetništva sa univerziteta, antologijski zastareli kurikulumi, čine da mladi ljudi sa završenim srednjim, višim i visokim obrazovanjem u stvari uopšte nisu pripremljeni za ekonomsku igru i tržište radne snage.

Razvoj preduzetničke kulture i sistema za podršku preduzetničkom ekosistemu

Nivo preduzetničke kulture je nizak, a stavovi o preduzetništvu, nivo kritičkog mišljenja i inicijative, organizaciona kultura, radna etika jesu negativni i slabi, što je uticalo da mladi ljudi ne budu motivisani da se bave preduzetništvom i ne sagledavaju preduzetništvo kao opciju za ostvarivanje svoje ekonomske sigurnosti i dohotka. Razlog ovome leži u istorijskom kontekstu, koji nije bio povoljan i podsticajan. Preduzetništvo je dugo bilo percipirano u negativnom kontekstu i gotovo uopšte nije razmatrano u okvirima obrazovnog sistema, u medijima i u privatnoj sferi. Istraživanja pokazuju da se preko 80% mladih izjašnjava da želi da radi u državnoj upravi. Medijski diskurs u vezi sa preduzetništvom pretežno je negativan, pa se ono dovodi u vezu sa kriminalom i negativnim vrednostima, dok se sa druge strane ne podstiču pozitivni uzori i primeri dobre prakse.

Važna dimenzija problema u Srbiji sastoji se u tome što je **preduzetnički ekosistem**⁵ u potpunosti prepušten samom sebi. Projekti, inicijative i svi naponi u okviru preduzetničkog ekosistema imaju problem sa pronalaženjem finansijske i nefinansijske podrške i sa prepoznavanjem njihovog značaja kod institucija države i lokalne samouprave. Značaj ovog ekosistema za razvoj preduzetničke kulture i preduzetničkih poduhvata prepoznaje tek mali broj partnera, uglavnom iz donatorske zajednice.

Šta je problem sa sadašnjim pristupom?

Čini se da konkretnim merama politike nije jednostavno uticati na nivo preduzetničke kulture, ali država ipak može da utiče na promenu mentaliteta i stanja svesti svojih građana tako što će promovisati tzv. role modele – pozitivne primere; promovisati i podsticati pozitivnu selekciju kulturnih i medijskih sadržaja; uticati na kreiranje javnog mnjenja, nagrađivati talente i promovisati obrasce preduzetničkog ponašanja. Čini se da institucije u najmanju ruku ne podstiču afirmativne stavove (ili uopšte nemaju stavove) o preduzetništvu, dok je medijima svakako više stalo do senzacionalizma, nego do promovisanja pozitivnih vrednosti. Često se mogu primetiti negativni uticaju politika koje se primenjuju.

⁵ Posmatrano kao skup svih zainteresovanih institucionalnih stejkholdera, pojedinaca, profesionalaca i inicijativa (OCD, poslovne asocijacije, inicijative međunarodne saradnje, događaji, obrazovni programi, formalne i neformalne profesionalne grupacije).

Preporuke

Opšte pretpostavke za unapređenje mera politika u tri predmetne oblasti

- Kombinovanje čvrstih mehanizama (promene regulative, sistem državne podrške, podsticaji) i soft mehanizama (podsticanje preduzetničkog duha, promovisanje uzora (role modela), uspostavljanje platformi za individualni i razvoj zajednice).
- Kontinuitet regulatornih reformi, usvajanje pravnih tekovina EU, kreiranje i primena zakona zasnovanih na nauci i/ili iskustvima (uvoditi politike zasnovane na dokazima i preciznim metrikama, pre nego se baviti najavama i odnosima sa javnošću).
- Regionalna saradnja; približavanje regionalnih tržišta i smanjenja njigove fragmentiranosti. Zajednički naponi u proceni i primeni nacionalnih i multilateralnih politika, regulativa i infrastrukture.
- Usaglašenost inicijativa i aktivnosti sa stvarno identifikovanim potrebama i potrebama ciljnih grupa i kontinuitet dijaloga sa zainteresovanim stranama.

Dostupnost finansija i pristup kapitalu – razvoj alternativnih modela finansiranja preduzetništva

Čemu praktične politike treba da teže?

Potrebno je kreirati i uvesti set politika koje bi se odnosile na razvoj tržišta, modela i mehanizama alternativnog investiranja. To je investiranje zasnovano na vlasništvu nad kapitalom firmi (eng. – equity based investment). Ove politike morale bi da budu zasnovane na savremenim pravnim i ekonomskim tekovinama i po ugledu na tržišta gde su ti modeli postigli veliki uspeh i gde predstavljaju zamajac privrednog rasta i finansiranja privatnog sektora.

Ove nove politike treba da budu multisektorske i eklektične i treba da obuhvate oblasti celokupnog poreskog sistema, radnog prava, državne pomoći, inovacione politike, načina i programa korišćenja inostranih fondova (EU, bilaterale), politika podrške MSP sektoru, finansijskog sektora, kreiranja društvenih inicijativa i inicijativa zainteresovanih zajednica. Samo bi jednim delom, ali ne ekskluzivno, politike trebalo usmeriti ka uspostavljanju novih regulativa, koje bi se konkretno

odnosile na te alternativne modele (npr. uvođenje Zakona o venture capital fondovima), dok se ostatak odnosi na prilagođavanje i promene u postojećim politikama i regulativama.

Tek bi kumulativni efekti brojnih iteracija promena u većem broju oblasti, paralelno sa uspostavljanjem posebne regulative, doneli željena unapređenja klime i razvoj ovih modela finansiranja. Bitno je primetiti da je praksa razvijenih i tržišta u razvoju pokazala da je pozitivan trend rasta u ovoj oblasti ogroman multiplikator. U ekonomskom i socijalnom smislu.

Ovo jeste veliki, višeresorski i višeinstitucionalni napor, koji zahteva pažljivu koordinaciju i rad sa brojnim akterima i sa privatnim sektorom, pa je potrebno razmotriti opcije uspostavljanja okvira i mehanizama za koordinaciju i vođenje procesa, uz direktno pokroviteljstvo, zainteresovanost i pažnju države.

U kreiranju politika moraju se primenjivati: čvrst pristup, koji se odnosi na regulatorne promene, primenu evropskih pravnih tekovina, reforme poreskog sistema, definisanje državnih sistema pomoći; i tzv. soft pristup, koji se odnosi na uspostavljanje, podršku i razvoj organizacija i asocijacija, podsticaje za kreiranje lokalnih investicionih klubova, obuke za potencijalne lokalne investitore i njihovo udruživanje, unapređenje investicione spremnosti MSPP, uspostavljanje foruma za razmenu ideja, kapitala, usluga, uvođenje i primena standarda finansijskog izveštavanja, privlačenje investitora iz dijaspore i drugo.

Brojke govore

Venture capital (VC) i investiranje poslovnih anđela zaista su velika industrija. U iznosima prednjače SAD, EU, Kina i Izrael. U 2013. godini venture capital investicije u SAD su iznosile 33,1 milijardu \$, a investirano je u 3480 poduhvata. U istom periodu u Evropi je plasirano 7,4 milijarde \$ u 1395 poduhvata. Iste godine ukupna vrednost venture capital investicija na globalnom nivou iznosila je 48,5 milijardi \$. Naravno, u SAD je ovo ubedljivo veće, ali ne beleži rast, za razliku od Evrope, gde je godišnji porast VC investiranja oko 20%.

Sa druge strane, investiranje poslovnih anđela je industrija koja u obimu tek nešto malo zaostaje za VC. U 2013. godini poslovni anđeli su u SAD investirali 23,2 milijarde \$. Posebno interesantan podatak jeste da se ove investicije distribuiraju na čak 50 puta više kompanija nego što je to slučaj sa venture capital-om, što znači da je preko 70.000 kompanija primilo investiciju od poslovnog anđela. O trendu da bogati sve više i više odlučuju da deo svog bogatstva investiraju na ovaj način, govori podatak da je po jednom istraživanju u SAD trenutno aktivno oko 756.000 poslovnih anđela, te da se taj broj utrostručio u odnosu na početak milenijuma.

Preporuke u vezi sa poreskim politikama i zakonskim rešenjima neophodnim za kreiranje venture capital (VC) fondova i pokretanje razvoja drugih modela poput individualnog preduzetničkog investiranja (angel investment)

• Zakonsko regulisanje venture capital fondova

Potrebno je postaviti jasna pravila i kreirati zakonske osnove za poreske podsticaje za VC investicije, doneti regulative o VC fondovima i venture kapitalu uopšte. Zakonski okviri mogu se definisati ili izmenama Zakona o investicionim fondovima ili uvođenjem posebnog novog zakona. Regulativa treba da definiše: forme organizovanja i uspostavljanja, opseg poslovnih aktivnosti, pravni status i finansijska pitanja venture capital fondova, usaglašenost sa drugim zakonima; pitanja osnivanja fonda fondova.

Venture capital u Srbiji - presek

Iako u Srbiji nema klasičnih venture capital fondova, potrebno je znati da veliki broj VC fondova sa teritorije Evrope i iz drugih zemalja ima cilj da pokrene investiranje u srpske inovativne firme. Osim toga, srpskim firmama su na raspolaganju mehanizmi venture capital finansiranja uspostavljeni kroz institucije Evropske unije, odnosno Evropskog investicionog fonda, koji je za zemlje Zapadnog Balkana kreirao Western Balkan Enterprise and Innovation Facility (WBEIF), koji se sastoji od VC fonda za rane faze razvoja od 40.000.000 evra, VC fonda za širenje poslovanja od 55.000.000 evra i garancijske šeme za MSP u vrednosti od 25.000.000 evra.

U 2014. godini pojavio se i prvi domaći investicioni fond, koji finansira rane faze razvoja tehnoloških startup-a, pod nazivom StartLabs Fund, koji su pokrenuli domaći preduzetnici.

- **Uvesti i urediti pitanja venture capitala u Zakon o inovativnoj delatnosti**, kao jednu od mera povezivanja politika koje se odnose na inovacije i onih koje se odnose na finansiranje i mere podrške. Zakon o inovativnoj delatnosti treba da prepozna VC fondove kao entitete koji kroz svoju poslovnu aktivnost stimulišu razvoj inovacija i inovativnih kompanija.
- **Uvođenje savremene prakse u vezi sa investicijama zasnovanim na vlasništvu nad kapitalom (equity-based investicijama) i venture kapitalom u Zakon o privrednim društvima.**

Mere politika treba da omoguće da ovaj Zakon bude okvir za regulisanje odnosa u vezi sa tzv. kvazi-equity investicijama. Ove investicije zasnivaju se na odnosima gde investitor nema učešće u udelima ili vlasništvo nad hartijama od vrednosti, već pravo na dogovoreni deo prihoda kompanije, nekog proizvoda/usluge ili na prihode od intelektualne svojine. Regulisanje ovih pitanja je od posebnog značaja, jer savremena praksa u VC industriji pokazuje da je veliki broj prava investitora regulisan putem kvazi-equity instrumenata, pa to predstavlja osnovni mehanizam za stimulisavanje rasta ove industrije. Ovaj Zakon je adekvatan i za primenu politika koje regulišu upravljačka prava i upravljačku kontrolu, te regulisanje savremenih modela korporativnog upravljanja.

- **Politike uvođenja VC investicija u Zakon o bankama**

Politike bi trebalo da obezbede da banke mogu da obavljaju finansiranje zasnovano na vlasništvu nad kapitalom, čime bi se otvorile mogućnosti uvođenja tzv. venture i equity bankarstva. Ove politike unapredile bi finansiranje MSP sektora jer bi omogućile bankarsko investiranje kroz vremenski ograničeno ulaženje u vlasničku strukturu firme.

- **Zakonski omogućiti da se sredstva i kapital osiguravajućih društava i dobrovoljnih penzionih fondova mogu koristiti za investiranje u vlasničke akcije i udele.** Politike koje ovo regulišu odnose se na Zakon o osiguranju i Zakon o dobrovoljnim penzijskim fondovima. Ove vrste organizacija raspolazu tekućim i kapitalnim rezervama, čije bi plasiranje na navedeni način dovelo do procvata raspoloživosti sredstava za investiranje u MSP.
- **Zakonski urediti i podstaći kreiranje lokanih inovacionih fondova** (na nivou regiona i grupa lokalnih samouprava), koji bi poslovali po principima venture capital fondova.
- **Uvesti poreske podsticaje ili politike neoporezivanja profita** (capital gains) za venture capital investicije. Ovi podsticaji trebalo bi da se odnose na same VC fondove, ali i na investitore koji investiraju u VC fondove, posebno u slučaju institucionalnih ulagača poput dobrovoljnih penzionih fondova, osiguravajućih društava.

- **Definisati stope poreskog izuzimanja od poreza na dobit za razne kategorije subjekata koji investiraju u tehnološke startup-ove i inovativne firme.** Ova mera ne bi trebalo da se ograniči samo na VC fondove ili investitore u VC fondove već da se uspostavi njeno važenje za privredna društva i njihove direktne investicije u određene kategorije novoosnovanih firmi. Ovim bi se podstakao tzv. corporate venturing, odnosno trend da velike kompanije investiraju u male, bilo zbog direktnih koristi od uvezivanja inovativnih i tehnoloških proizvoda u svoje lance vrednosti, bilo zbog proste mogućnosti da investicije budu oportuni trošak plaćanju poreza na dobit. Još jedan benefit ovakve politike jeste što bi država dobila jedan od najpametnijih mehanizama za podsticanje rasta željenih oblasti industrije (npr. informacione tehnologije i industrije zasnovane na znanju i inovacijama).

Poreske olakšice usmerene prema mikro i MSP preduzećima

Sledeće politike preporučuju se za direktno podsticanje osnivanja i podrške u razvoju poslovanja tog sektora, dodatno i sektora inovativnih kompanija:

- mere smanjenja ili ukidanja poreza na dobit za novoosnovana preduzeća u ograničenom periodu;
- umanjeње poreza na dohodak i socijalnih doprinosa za nova radna mesta kreirana u novoosnovanim firmama u ograničenom periodu;
- uvođenje poreskog kredita za poreze i doprinose na plate za prve dve godine rada novoosnovane firme (startup-a);
- uvođenje drugih vrsta poreskih kredita, poput onog za investicije u istraživanje i razvoj.

Ove mere politika, iako su opšteg karaktera, direktno bi podstakle uvećanje seed, startup i venture capital investicija.

Politike smanjenja poreza na dohodak i socijalnih doprinosa na nivou cele ekonomije dale bi još bolje efekte stimulanja ukupne ekonomske aktivnosti, pa stoga i razvoja modela investiranja zasnovanih na vlasništvu nad kapitalom.

- **Stimulisanje venture capital fondova i institucionalnih investitora da reinvestiraju dobit.** Ova stimulacija može se ostvariti prvenstveno direktnim poreskim izuzećem dobiti, pod uslovom reinvestiranja. Ove bi mere unapredile likvidnost kompanija i redukovale prezaduženost.
- **Primeniti politike pomoću kojih se zakonski isključuju mogućnosti dvostrukog oporezivanja.** Dvostruko oporezivanje postoji u slučaju distribuiranja dobiti. Prvo se to oporezivanje odnosi na samo privredno društvo koje plaća porez na dobit, a drugi put se oporezivanje po istom osnovu (poreza na dobit) dešava kada pojedinačni shareholderi fonda žele da podignu dividende na svoje hartije od vrednosti ili da trguju udelima. Preporučuje se da se zakonski definiše da modeli investiranja zasnovani na vlasništvu nad kapitalom (seed, startup i venture capital investicije) budu izuzeti od ovakvog oporezivanja.
- **Zakonski omogućiti standardizovanu strukturu venture capital fondova zasnovanu na ograničenom partnerstvu (Limited partnership).** Ovakva struktura je opšteprihvataćena u razvijenim sistemima i poznata je investitorima i za njih povoljna, usled čega bi oni bili podstaknuti da osnivaju fondove.
- **Uvođenje tzv. innovation box režima, koji podrazumeva smanjene nivoe poreza na dobit, i drugih nameta, koji se odnose na poreski tretman prava intelektualne svojine.** U praksi bi to moglo da znači znatno umanjene nivo poreza na dobit kada je reč o kvalifikovanom profitu. Vrsta profita koji se može kvalifikovati za ovakve podsticaje može da se odnosi

na one nastale kroz investiranje u razvoj proizvoda zasnovanih na patentima ili kroz komercijalnu eksploataciju tehnoloških znanja i know-how. Ovakve mere mogu zaista u velikoj meri da doprinesu razvoju investicija u nove tehnologije i razvoju visokotehnološke industrije uopšte.

- **Uvesti politike koje podržavaju tzv. izlaze iz venture capital investicija.**

Mere politika treba da favorizuju kreiranje likvidnog tržišta za izlazak iz VC investicija. Primarni cilj VC fonda je da maksimizuju profit kroz unapređenje poslovanja firmi gde su investirali, gde se prirodno očekuje da se na kraju (izlazu) kompanija proda kako bi VC fondovi vratili novac investitorima koji su plasirali novac u te fondove. Dva osnovna načina izlaza su obična prodaja, tj. trgovanje akcijama ili udelima (npr. prodaja većoj kompaniji) i tzv. IPO – inicijalna javna ponuda (prodaja kompanije na berzi).

Potrebno je postaviti politike koje omogućavaju IPO i kreirati set mera i atmosferu u kojoj bi kompanije srednje veličine bile podstaknute na IPO.

- **Pružiti podršku inicijativama usmerenim na osnivanje lokalnih investicionih klubova/mreža.**

Uobičajen trend u državama gde su alternativni modeli finansiranja razvijeni jeste da se lokalni investitori udružuju u klubove, te preko njih prikupljaju informacije o potencijalnim investicionim projektima i u njihovim okvirima donose investicione odluke. Sam investicioni klub/mreža može, a ne mora da bude uključen i u realizaciju investicije, i postoji nekoliko modela na osnovu kojih ovakvi klubovi mogu funkcionisati.

S obzirom da je osnivanje ovakvih klubova/mreža, kao i udruživanje pojedinaca u ovakve okvire, zagarantovana sloboda, jasno je da njihovo pokretanje i vođenje mogu biti realizovani u okviru postojeće regulative u Srbiji, ali je potrebno kreirati atmosferu gde bi država, lokalna samouprava ili pojedine institucije bile motivisane da promovišu ovakve modele udruživanja, čime bi se kreirali novi akteri/organizacije koje bi doprinele bržem razvoju industrije alternativnog finansiranja.

- **Razviti institucionalni okvir za venture capital investicije.** Uvesti šeme podrške koje potiču od države i koje unapređuju kvalitet i kvantitet VC aktivnosti. Preporučuje se da država kreira zvanične inicijative poput direktnog podsticanja, VC fondova koji su spremni da pokrenu poslovanje u Srbiji, u formi manjinskog koinvestiranja u novoformirane VC fondove. Država bi relativno lako osigurala svoje investicije u ove fondove uz podršku međunarodnih finansijskih institucija, čime bi rizici bili dodatno smanjeni.

Dodatna ograničenja u vezi sa opštom poslovnom klimom i lokalnom poslovnom kulturom i etikom

Postoji set izazova koji na sve navedene oblasti utiče negativno, a odnosi se na pitanja raspoloživosti informacija, slabo razvijenu praksu poslovanja, primenu standarda i nivo poslovne etike. Ukoliko politika ima za cilj efikasan način privlačenja i razvoja alternativnih modela investiranja, poput venture kapitala ili poslovnih anđela, ona mora da da odgovor za sledeće probleme.

1. Nepostojanje pouzdanih informacija o učinku kompanija, finansijskih podataka, podataka o timovima i podataka neophodnih za upoređivanje (benčmarkovanje), što dovodi do percepcije uvećanog rizika.
2. Praksa u realizaciji transakcija je oskudna, neujednačena i nedokumentovana, a ciklusi rasta kompanija su usporeni, zato što se alternativni modeli finansiranja kompanija tek uspostavljaju i predstavljaju nove koncepte.
3. Mogućnosti izlaza iz investicija su ograničene zbog opšte tržišne situacije i zbog slabe finansijske i poslovne snage domaćeg korporativnog sektora, što smanjuje ili dovodi do nedostatka spremnosti da se investira.
4. Preduzetnici nisu spremni da dele finansijske i poslovne informacije i još uvek vrlo oprezno i nepoverljivo prihvataju mogućnost da putem investicija ustupaju udele u vlasništvu i dele kontrolu, što je uobičajena praksa kod ovih modela finansiranja.
5. Nivo poslovne etike i kulture u Srbiji je nizak.

Obrazovanje i preduzetništvo

Čemu praktične politike treba da teže?

Ekonomski trendovi, poput globalizacije, prilagođavanja ekonomije pravnim tekovinama EU, otvaranje novih tržišta i dr., nude Srbiji razvojne prilike. Naša buduća konkurentnost zavisi od sposobnosti obrazovnog sistema da stimuliše studente i učenike da inoviraju i konvertuju znanje i ideje u novokreiranu ekonomsku vrednost. Drugim rečima, zavisi od sposobnosti da obrazovni sistem bude preduzetan.

Potrebno je kreirati i implementirati politike koje će uspostaviti efikasan i efektivan sistem preduzetničkog učenja i treninga, potrebno je uvesti preduzetništvo u obrazovni sistem i osposobiti nastavni kadar da uspešno prenosi veštine i znanja i da razvija potencijale učenika.

Preduzetničko učenje omogućava individui da kreira ekonomske ili društvene vrednosti pokretanjem novih aktivnosti ili unapređivanjem postojećih inicijativa tako što će ta osoba biti osposobljena da razmišlja nezavisno, da bude sposobna da se nosi sa neizvesnošću, da identifikuje i koristi prilike i, napokon, da postavlja sebi ambiciozne ciljeve i da ih ostvaruje.

Politike usmerene na razvoj preduzetničkog učenja i uvođenje preduzetništva u obrazovni sistem treba da:

- **prenesu studentima i đacima osnovne ideje o preduzetničkom načinu razmišljanja (razvoj kritičkog mišljenja, kontrolisanje rizika, praktično učenje, razumevanje da preduzetničko razmišljanje vodi ličnom i profesionalnom osnaživanju),**
- **kreiraju i unaprede znanje studenata i učenika o preduzetništvu (razumevanje načina i poznavanje alata i procesa putem kojih se sa ograničenim resursima ideje pretvaraju u održive poslovne uspehe),**
- **vrazvijuju kod studenata i učenika sposobnosti i snabdeju ih veštinama koje će im omogućiti preduzetničko delovanje (pokretanje biznisa).**

U drugačijem tipološkom smislu, ove politike treba da vrše sledeće uloge.

- **Treba da stimulišu želju** da se postane preduzetan (promovisanjem preduzetničkih uzora i načina ponašanja).
- **Treba da razvijuju sposobnosti** učenika i studenata da postanu preduzetni (relevantna znanja o alatima, tehnikama i metodologijama razvoja poslovanja – npr. kako osmisлити poslovni model).

- **Treba da omogućé okruženje** u kome je lako postati preduzetan (npr. pružanje poslovnih usluga kroz procese inkubacije ili poslovnog savetovanja na univerzitetima ili u srednjim školama).

Komparativne prakse pokazuju da preduzetničko učenje i uvođenje preduzetništva u obrazovni sistem mogu poprimiti oblike ad-hoc aktivnosti, oblike posebnih nastavnih predmeta i/ili mogu biti integrisane u postojeće predmete.

Podučavanje na raznim nivoima treba progresivno razvijati tokom celog obrazovnog ciklusa. U osnovnim školama treba stimulisati želju da se inovira i upoznavati đake sa osnovnim vrednosnima, poput radne etike; u kasnijim fazama treba razvijati konkretne preduzetničke kompetencije, npr. upravljanje timom, pregovaranje ili upravljanje finansijama.

Osnovni razlog za razvijanje i implementaciju ovakvih politika jeste da učenici i studenti koji su prošli kroz procese preduzetničkog učenja kreiraju više vrednosti za sebe i okruženje, od onih koji nisu prošli kroz procese preduzetničkog učenja.

Ovakve politike omogućavaju da se obučava kadar koji je koristan u savremenoj ekonomiji, koja se sve više zasniva na tehnologijama i znanju, tj. kadar koji je potreban tržištu radne snage.

Preporuke u vezi sa uvođenjem preduzetništva u obrazovni sistem i razvijanjem procesa preduzetničkog učenja

- **Donošenje novog Nacionalnog okvira kvalifikacija.** Važeći dokument je iz sedamdesetih godina 20. veka i ne prepoznaje ogroman broj profila/poslova koji su nastali u savremenom dobu.
- **Pokretanje efikasnog Nacionalnog partnerstva za preduzetničko učenje.**
- **Dalje i bolje organizovano uvođenje predmeta preduzetništvo u srednje i više škole i na fakultete,** posebno u obrazovne programe koji se tiču savremenih tehnologija, poput elektrotehnike, mašinstva, računarskih nauka i sl. Preduzetništvo treba uvoditi i kao opcioni predmet, u što veći broj obrazovnih institucija.

Preduzetništvo u srpskim školama

Preduzetništvo kao poseban predmet je po prvi put uvedeno u obrazovni sistem Srbije u 8 oglednih programa u raznim oblastima (poljoprivreda, proizvodnja, prerada hrane, elektrotehnika i dr.) 2003 godine. Već se nalazi na listi obaveznih predmeta sa 62-64 časa godišnje u završnim godinama školovnja. Podrazumeva razne nastavne metode (podele odeljenja u grupe, teorijska i praktična predavanja, praktične vežbe, simulacije učeničkih preduzeća). Trenutno se predmet realizuje u 119 stručnih škola od ukupno 166, i obuhvata 14000 učenika od ukupno 64000 učenika upisanih u srednje škole u prvom upisnom krugu 2013. godine. Problemi u razvoju preduzetništva kao predmeta u školama ipak postoje o čemu svedoči činjenica da iako je uvedeno još 2003., zvanični udžbenik se pojavio tek 2011., a uočljivi su i veliki problemi sa nastavnim kadrom koji podučava preduzetništvo.

- **Uspostavljanje mreže ambasadora preduzetništva u obrazovnim institucijama i njihov trening.** Ambasadori preduzetništva su obučeni nastavnici i profesori, čija je funkcija da procenjuju afinitete studenata, usmeravaju ih, snabdevaju ih osnovnim resursima za unapređivanje znanja, upozanju ih sa programima za razvoj omladinskog preduzetništva i sl. Ove su se prakse pokazale kao vrlo delotvorne u sistemima gde je teško uvesti preduzetništvo direktno u obrazovni sistem.

- **U srednjim školama razviti načine i metodologije evaluacije, praćenja i razvoja preduzetničkih kompetencija učenika.** Ovo treba da dovede do profilisanja i grupisanja više zainteresovanih učenika i studenata sa kojima bi moglo da se radi u okviru posebnih procesa.
- **Kreirati programe i okvire u kojima će posebno nadarenim učenicima i studentima biti omogućen dalji razvoj, učenje i mogućnost osnivanja firmi.** Moguće je osnivati poslovno-savetodavne centre pri obrazovnim institucijama, uspostavljati koučing programe u saradnji sa privatnim sektorom, programe takmičenja, stručno-poslovnih praksi, inkubacije, finansijske i nefinansijske podrške pokretanju biznisa.
- **Uvesti obavezne predmete na višim i visokim učiteljskim školama** koje bi buduće nastavnike i profesore snabdeli veštinama kako bi mogli da predaju na inovativan način sa ciljem da kod učenika efektivno razvijaju kritičko mišljenje ili preduzetničko razmišljanje.
- **Uspostaviti preduzetništvo kao ključnu kompetenciju nastavnog kadra.** Ovo je ključno pitanje jer nastavni kadar snabdeven pravim veštinama i znanjima može da olakša i unapredi primenu nastavnih metoda i realizaciju programa i nastave preduzetništva. Obučen i posvećen kadar uticao bi da preduzetništvo postane kompetencija koja treba da se prožima kroz sve obrazovne predmete.
- **Dalje razvijati okvire u kojima obrazovne institucije (srednje stručne škole, više škole i fakulteti) mogu da osnaže i razviju saradnju sa drugim obrazovnim institucijama, privatnim sektorom** i drugim zainteresovanim stranama sa ciljem kreiranja poslovnih prilika za studente i učenike, i procenjivanja pravih potreba tržišta radne snage. Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju u članu 30 daje elementarni osnov unutar kog je moguće graditi odnose privatnog i civilnog sektora u Srbiji, ali je odnose i inicijative potrebno razvijati i podržavati inicijative koje se bave njegovom primenom.
- **Uspostaviti mreže i programe saradnje učenika i studenata komplementarnih profila.** Ovo se može postići putem kreiranja pilot interdisciplinarnih programa preduzetničkog učenja u kojima bi učešće uzeli studenti i učenici različitih fakulteta, tj. obrazovnih profila.
- **Uspostaviti nacionalnu instituciju, čija bi misija bila kreiranje i jačanje posvećenosti ciljevima preduzetničkog učenja** i koja bi postala nacionalni resurs i centar kompetencija za razvoj programa preduzetničkog učenja. Jedna od uloga ove institucije bila bi i razvoj programa, kurseva i metodologija predavanja preduzetništva. Ova institucija trebala bi da ima karakter privatno-javnog partnerstva, što znači da bi privatni sektor trebalo da uzme značajnu funkciju i u finansiranju i u programiranju ciljeva.

Danska fondacija za preduzetništvo

Uvidevši potrebu za efikasnijim organizovanjem i koordinacijom u cilju razvoja preduzetničkog obrazovanja, četiri danska ministarstva, koja su nadležna za obrazovni sistem, udružila su snage i razvila zajedničku strategiju, koja je imala tri cilja:

1. preduzetničko obrazovanje treba da se ugradi u obrazovni sistem od predškolskog do doktorskog nivoa;
2. ministarstva će sakupiti svoje finansijske resurse u kod operatora strategije – Danske fondacije za preduzetništvo;
3. struktura partnerstva će uključiti sva četiri ministarstva.

Strategija je dovela do značajnog porasta broja učenika i studenata koji su uključeni u programe preduzetničkog obrazovanja, a značajno je uticala i na ciljeve obrazovnog sistema. Ključna vizija vlade bila je da se na svim nivoima obrazovanja razvijaju preduzetničke kompetencije učenika i studenata. Ove ideje zasnivaju se na veoma dobro dokumentovanim pokazateljima da studenti koji imaju preduzetničke kompetencije mnogo više doprinose razvoju ekonomije i da imaju pozitivniji pristup i stavove u vezi sa sopstvenim životom i izborima.

Danas Fondacija predstavlja resursni centar, finansira razvoj novih kurseva i obrazovnih praksi, bavi se izgradnjom kompetencija nastavnog kadra, kreira i distribuira nastavne materijale i sredstva, nudi umrežavanje nastavnika na svim nivoima, podržava razvoj preduzetničke kulture, bavi se merenjem i evaluacijom politika.

- **Razvijati kulturu preduzetništva na univerzitetima**, kao i mehanizme za prevođenje naučnoistraživačkih projekata u komercijalne proizvode, uspostavljanje centara za transfer tehnologija i inkubatora. Podsticati razvoj međusobne saradnje takvih centara, kao i saradnje sa industrijskim klasterima. Podsticati transfer znanja između univerzitetâ u zemlji i regionu.
- **Stimulisati profesorski kadar i studente da pokreću preduzetničke poduhvate i pružati povoljne uslove za razvoj tih tzv. spin-off kompanija.**
- **Kreiranje veza između investicione zajednice i inovativnih projekata koji imaju poreklo sa univerziteta**

Primer Univerziteta u Novom Sadu

Univerzitet u Novom Sadu je izrstan primer preduzetničkog univerziteta. Profesori i istraživači ovog univerziteta preuzimaju aktivne uloge u uspostavljanju spin-off kompanija zasnovanih na njihovim istraživačkim projektima. Kao rezultat do sada su na Univerzitetu u Novom Sadu uspostavljane 102 spin-off kompanije, koje su imale obrt od 90,4 miliona evra u 2014. Spin-off kompanije su pretežno u sektoru informacionih i komunikacionih tehnologija i dolaze sa Fakulteta tehničkih nauka.

Kao verovatno najuspešniji primer spin-off kompanije ponikle sa ovog Univerziteta, može se navesti kompanija koja danas nosi ime Schneider DMS, joint venture kompanija za istraživanje, razvoj i inženjering u oblasti softvera za upravljanje sistemima prenosa električne energije. Kompanija je pokrenuta od malog tima profesora i studenata, da bi danas, posle nekoliko godina izuzetno visokog rasta, zapošljavala preko 1000 eksperata (30 doktora nauka). Kompanija je svoje proizvode plasirala u 50 zemalja, gde ih koristi 130 operatera za prenos električne energije, koji snabdevaju preko 70 miliona krajnjih korisnika.

Primer Univerziteta Kembridž

Postoje razni uspešni primeri kako se u razvijenim zemljama podstiče preduzetništvo među profesorima i studentima na univerzitetima. Jedan takav model je Kembridž model, koji profesorima sa univerziteta pruža mogućnosti da privremeno istupe sa univerziteta i iz nastave, kako bi im se pružila mogućnost da razviju biznis koji je rezultat nekog istraživanja ili inovacije koja potiče sa univerziteta. Nakon što pokrenu biznis i inicijalno razviju poslovanje, omogućeno im je da se vrate na poziciju koju su prethodno držali na univerzitetu. Kembridž je danas poznat kao jedan od najvećih univerzitetskih centara za razvoj inovacija i pokretanje spin-off preduzeća, putem svoje kancelarije za komercijalizaciju istraživačkih i razvojnih projekata.

Osnovno o startup i spin-off kompanijama

Startup je novoosnovana firma (poslovna operacija), koja je pokrenuta sa namerom da realizuje uočene tržišne potrebe ili zahteve i koja sa tim ciljem razvija biznis model koji je održiv i skalabilan. Za njih je karakteristično da rešenje problema i tržišni uspeh nisu zagantovani ili inicijalno očigledni, tako da će većina startup-a konstantno i dinamično razvijati proizvod, uslugu i biznis model. S obzirom na tehnološke i biznis trendove, u užem smislu se startup-om smatra firma čiji su proizvodi/usluge zasnovani na tehnologijama i inovacijama, pa se često termin startup poistovećuje sa tehnološkim startup-om. Razvojni put tehnološkog startup-a ogleda se u razvoju proizvoda/usluge, pokretanju prodaje i prihodima, nakon čega često sledi faza dokapitalizacije, koja je uglavnom neophodna da bi se poslovanje skaliralo.

U širem smislu se startup-om smatra svako novoosnovano preduzeće u periodu od tri godine od osnivanja.

Spin-off firma nastaje izdvajanjem dela neke delatnosti iz veće kompanije i pokretanjem firme koja je fokusirana na taj konkretan segment delatnosti. Česte situacije kada se preduzima osnivanje novog spin-off-a su kada se unutar firme pokreću novi poslovni poduhvat, kada se kreira novi proizvod ili usluga ili kada se nastupa na novim tržištima. Akademski/univerzitetski spin-off jeste poslovni poduhvat koji pokreću sami univerziteti kako bi komercijalizovali rezultate naučnoistraživačkih projekata, tj. kako bi transformisali tehnološke inovacije ili investicije u proizvode koji mogu da zadovolje neke tržišne potrebe i stoga budu profitabilni. S obzirom da se spin-off-ovi uglavnom zasnivaju na naučnoistraživačkom radu, prava intelektualne svojine predstavljaju ključ njihovog uspeha, pa je bitan element u njihovom uspostavljanju regulisanje prava intelektualne svojine između akademske institucije i novoosnovane firme.

Razvoj preduzetničke kulture i sistema za podršku preduzetničkom ekosistemu

Čemu praktične politike treba da teže?

Da bi se podsticala preduzetnička kultura kod mladih i drugih ciljnih grupa zainteresovanih za preduzetništvo, da bi se motivisali i inspirisali, te da bi njihovi novoosnovani poduhvati bili održivi i imali razvojnu perspektivu, **potrebno je uspostaviti ekosistem** koji se sastoji od više elemenata poput: **diskusionih foruma i okvira za koordinaciju svih zainteresovanih učesnika, edukativnih programa, konferencija, događaja manjih formata, državnih i privatnih inicijativa koje omogućavaju pristup mrežama znanja, mentorima, investitorima iz inostranstva i sl.**

Preduzetnička kultura tiče se promene vrednosti i stavova u vezi sa pokretanjem sopstvenog biznisa, preduzimanjem rizika, uspostavljanjem partnerstava, spremnošću na naporan rad, te su promena i unapređenje preduzetničke kulture naponi koji iziskuju koordiniranu i široku aktivnost brojnih stejkholdera i stratešku posvećenost.

Ekosistem treba da sačinjavaju brojne **društvene grupe** poput preduzetnika, zainteresovanih profesionalaca i profesionalnih grupa, studenata, istraživača i sl.; brojni **institucionalni stejkholderi iz javnog sektora** (poput Inovacionog fonda, državnih agencija, obrazovnog sistema), **privatnog sektora** (poslovne asocijacije, korporacije sa svojim CSR programima, filantropski programi i fondacije, poslovne mreže, provajderi usluga) i **civilnog sektora** (OCD, fondacije, zadužbine).

Da bi ekosistem bio razvijen, potrebno je da ovi navedeni stejkholderi realizuju veliki broj programa, projekata i aktivnosti u različitim oblastima, poput promocije, organizacije događaja, razvoja poslovanja, edukacije, networkinga, poslovnih komunikacija i razvoja partnerstava.

S obzirom na ovaj kompleksan i višeslojan izazov, pitanje je kako svi ovi stejkholderi mogu kreirati sinergetske efekte i podići brojnost pojedinačnih aktera iz ciljnih grupa koji bi bili aktivno uključeni i zainteresovani?

Pitanje je ključno zato što se celokupni ciklus razvoja ekonomije i preduzetništva u državi zasniva na postojanju kritične mase učesnika u ekosistemu i brojnosti pojedinaca iz ciljnih grupa koji treba da budu korisnici programa i inicijativa koje produkuje ekosistem. Ta kritična masa treba da bude zamajac povećanju broja preduzetničkih inicijativa i aktivnosti usmerenih na razvoj preduzetništva.

Jedini način da se napravi kritična masa pozitivnih efekata jeste precizna i sistematska saradnja, iskrena partnerstva zasnovana na prepoznavanju interesa ciljnih grupa i svih uključenih aktera, kao i razvoj platformi unutar kojih će se vršiti koordiniranje ovakvih aktivnosti.

Najbolji modeli za realizaciju inicijativa koje će dovesti do unapređenja preduzetničke kulture i razvoja preduzetničkog ekosistema jesu oni zasnovani na iskustvu i praksi koja potiče iz same zajednice zainteresovanih učesnika procesa (OCD, poslovne i profesionalne asocijacije), a kojima država i privatni sektor pružaju podršku.

Interes države u tim procesima je multiplikacija pozitivnih efekata, a interes privatnog sektora treba da bude komercijalnog karaktera. Dakle, priroda ovih programa treba da bude zasnovana na najboljim praksama razvoja privatno-javnih partnerstava.

Preduzetničke konferencije i događaji

Ovakvi događaji predstavljaju bitne elemente preduzetničkog ekosistema, mesta na kojima se slave preduzetništvo, inovacije i uspeh mladih. Potrebno je uspostaviti sistem gde se to slavlje ne završava okončanjem nekog događaja, već u kome su događaji samo deo velikog dinamičnog i kontinuiranog sistema podrške razvoju preduzetništva.

Belgrade Venture Forum (BgVF)

BgVF je najveći regionalni događaj posvećen alternativnim modelima finansiranja sektora MSPP. Počevši od 2012. godine, na forumu se okuplja preko 400 učesnika, među kojima i preko 40 visokih predstavnika venture capital fondova, poslovnih anđela i preduzetnika koji žele da investiraju. Forum aktivno podstiče formiranje lokalne investicione zajednice. Forum se sastoji od konferencijskog dela i takmičenja startup i inovativnih kompanija, na kome preko 30 firmi ima priliku da se direktno predstavi investicionim žirijima i da se takmiči za investicije.

Startit Festival

Ovaj festival jedobio ime po jedinom on-line mediju u Srbiji – www.startit.rs. Ovaj jedinstven petodnevni događaj, u organizaciji udruženja SEE ICT, okuplja aktere sa startup scena u Jugo-istočnoj Evropi u egzotičnoj festivalnskoj atmosferi. Festival se sastoji iz velikog broja manjih događaja, na kojima se predstavljaju startupi, diskutuje o razvoju ekosistema. Nekoliko hiljada učesnika svih događaja Festivala ima priliku da se umrežava, pronalazi poslovne partnere i bude u kontaktu sa nekim od najznačajnijih preduzetnika, investitora i eksperata iz regiona i Evrope.

Preporuke u vezi sa razvojem preduzetničke kulture i sistema za podršku preduzetničkom ekosistemu

Kreiranje nacionalnog programa za razvoj startup preduzetništva i ubrzanje razvoja poslovanja. Ovakav nacionalni program trebalo bi da uključi sve aktere – državu, postojeće preduzetnike, mlade, postojeće startup-e, korporativni sektor i poslovne asocijacije. Država bi trebalo da finansira ovaj program u pretežnom delu, kreirajući fond koji bi koinvestirao u startup poslovne poduhvate, podstičući na taj način kvalifikovane investitore da intenzivnije finansiraju domaće startup-e. Komponenta ovog programa trebalo bi da bude usmerena na finansijsku podršku učesnicima procesa koji organizuju događaje i inicijative čiji je cilj umrežavanje, unapređenje pristupa finansijama, mečmejking i uspostavljanje poslovnih partnerstava.

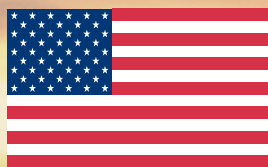
- **Proširivanje obuhvata oblasti koje podržavaju postojeći programi** podrške na oblast preduzetništva, razvoja startup-a, podršku razvoju preduzetničkog učenja i podsticanje za-pošljavanja mladih.
- **Formiranje alijanse (privatno-javnog partnerstva), tj. platforme za razvoj dijaloga i planiranje aktivnosti**, koja bi obuhvatila startup-e, članove zajednice, privatni sektor, medije i kreatore politika kako bi se na transparentan način projektovale aktivnosti i kreirale progresivne politike.

Startup Nations

Startup Nations je velika grupa nacionalnih partnerskih programa za razvoj preduzetništva i startup-a. Direktno je podržava Kaufmann Foundation, Svetska banka i Endeavor Global. Unutar ove krovne inicijative okupljene su desetine nacionalnih programa za razvoj startup-a i preduzetništva koje, iako imaju mnoge sličnosti, očitavaju i nacionalne i lokalne specifičnosti. Iza ovih programa uglavnom stoje nacionalne institucije (ministarstva, agencije), organizacije civilnog društva i privatni sektor, koji kroz partnerstva uspostavljaju veliki broj različitih inicijativa, od škola i edukacija, preko programa akceleracije i inkubacije, razmene znanja, podrške organizaciji događaja pa sve do koinvestiranja i investiranja u startup-e. Startup Nations podstiče dijalog između donosilaca odluka i samih startup-a sa ciljem kreiranja „pametnih“ politika, razmene znanja i iskustava.

S obzirom na visoku razvijenost pojedinih programa, na dokazanu efikasnost i rezultate, bilo bi jednostavno kreirati ovakav program u Srbiji, čime bi se sa malom investicijom ostvarili neverovatni efekti multiplikacije.

Projekat izrade ovog dokumenta i kampanje javnog zagovaranja podržavaju:

UNITED STATES EMBASSY
SERBIA

Ambasada Sjedinjenih Američkih Država

i

ПОКРЕНИ СЕ ЗА БУДУЋНОСТ

CENTAR ZA
RAZVOJ
LIDERSTVA

Program „Pokreni se za budućnost“, koji realizuje „Centar za razvoj liderstva“ uz finansijsku podršku kompanije Philip Morris.

Serbian Venture Network (Seven) je udruženje posvećeno razvoju preduzetništva i preduzetničkog ekosistema u Srbiji i Jugo-Istočnoj Evropi. Seven je posvećen promociji i unapređenju modela finansiranja zasnovanih na vlasničkom kapitalu (equity based financing) i pružanju podrške startup, inovativnim i brzo-rastućim firmama. Seven realizuje aktivnosti i projekte u oblastima organizacije događaja, umrežavanja investitora i preduzetnika, preduzetničkog obrazovanja i treninga, mentorstva i javnog zagovaranja.

Serbian Venture Network je u misiji izgradnje kapaciteta i unapređenja pozicija regionalnih biznisa i preduzetnika, u oblastima ekonomije zasnovane na znanju, sa ciljem izgradnje njihove konkurentnosti, unapređenja pristupa finansiranjima i razvoja održivih i profitabilnih biznis modela.

Organizacija se zalaže za razvoj podsticajnog poslovnog okruženja, u kome su talenti, inovacije, preduzetnički duh i razvoj poslovnih partnerstava, pokretači rasta i razvoja.

seven
Serbian Venture Network

Serbian Venture Network
Graničarska 11 | Beograd
011.3448.135
partnership@seven.rs
www.seven.rs
www.belgradeventureforum.org
www.pokreni.se